

"Bir qadam yo'l" dramasi da ruhiy evrilishlar tahlili.

Abduxakimova Z.D.

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
Filologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston xalq shoiri Usmon Azimning "Bir qadam yo'l" dramasi badiiy-falsafiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda dramadagi inson ruhiyati, vijdon azobi va tavba tushunchalari "bir qadam" metaforasi orqali ochib beriladi. Muallif asardagi konfliktning ichki xususiyatlarini, qahramonning o'z o'tmishi bilan to'qnashuvini psixologik realizm tamoyillari asosida tadqiq etadi. Maqolada dramaning bugungi kundagi ma'naviy-tarbiyaviy ahamiyati va dramaturgning mahorati ilmiy asoslangan.

Kalit so'zlar: Usmon Azim, drama, vijdon, metafora, ruhiy tahlil, psixologik realizm, konflikt, inson taqdiri, badiiy mahorat.

O'zbekiston xalq shoiri Usmon Azimning dramaturgiya sohasidagi izlanishlari o'zbek adabiyotida yangi bir estetik bosqichni boshlab berdi. Shoirning "Bir qadam yo'l" dramasi inson ruhiyatining eng chuqur, ko'pincha yashirin qatlamlariga kirib borishi va falsafiy mushohadalarga boyligi bilan zamonaviy dramaturgiyamizning cho'qqilaridan biri hisoblanadi. Ushbu asarda muallif insonning o'z o'tmishi, qilgan xatolari va vijdoni oldidagi hisobdorligi masalasini markaziy planga olib chiqadi. Drama syujeti bir qarashda oddiy insoniy munosabatlar ustiga qurilgandek tuyulsa-da, uning zamirida ulkan ma'naviy-axloqiy yuk yotadi. Bosh qahramonning ichki kechinmalari orqali muallif "bir qadam" metaforasini yaratadi. Bu qadam — insonning o'zligini tanishi, yillar davomida to'planib qolgan yolg'onlar qobig'ini yorib o'tishi va achchiq bo'lsa-da, haqiqatga yuzlanishi uchun kerak bo'ladigan eng qisqa, ammo eng azobli masofadir.¹Asarda qahramon o'zining hayotiy yo'lida yo'l qo'ygan kamchiliklari, ayniqsa, insoniy sadoqat va burch tushunchalariga nisbatan qilgan xiyonatlari bilan yuzma-yuz keladi. Usmon Azim dramaturgiyasiga xos bo'lgan lirik pafos bu yerda o'zining intellektual nuqtasiga ko'tariladi; dialoglar shunchaki axborot almashish vositasi emas, balki qalbning faryodi, kechikkan iqrortar silsilasi sifatida namoyon bo'ladi.

Dramaturg asar davomida vaqt va makon tushunchasini badiiy shartlilik asosida nisbiylashtiradi. Qahramonning xotiralari, o'tmishdagi siymolar va bugungi kun haqiqatlari bir nuqtada to'qnashadi. Bu to'qnashuv natijasida inson o'zining asl ma'naviy qiyofasini ko'rishga majbur bo'ladi. Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan yondashilsa, "Bir qadam yo'l" dramasi psixologik realizmning yorqin namunasi bo'lib, unda qahramonning ruhiy evrilishlari statik emas, balki dinamik tarzda, keskin ichki

¹ Usmon Azim. Saylanma (Dramalar). Toshkent: "Sharq", 2002. – B. 45.

ziddiyatlar orqali ochib berilgan.²Shoirning badiiy tili, monologlardagi falsafiy teranlik o'quvchini bevosita voqealar ishtirokchisiga aylantiradi, uni qahramon bilan birga ma'naviy poklanish yo'lini bosib o'tishga chorlaydi. Asarning dramatik konflikti shunchaki shaxslararo nizoda emas, balki "Inson va uning o'z vijdoni" o'rtasidagi muloqotda namoyon bo'ladi. Bosh qahramon shoirning kechinmalari orqali muallif jamiyatdagi ma'naviy tanazzul, loqaydlik va xudbinlik kabi illatlarni ham bilvosita tanqid ostiga oladi. Dramada kechmishning haybatli va og'riqli soyasi qahramonni ta'qib qiladi, bu esa tomoshabinda "hayotni qanday yashash kerak?" degan fundamental savolni uyg'otadi.

Usmon Azim dramalarida, xususan, "Bir qadam yo'l" da ramziylik yetakchi o'rin tutadi. Masalan, "yo'l" timsoli bu yerda faqatgina geografik masofa emas, balki insonning tug'ilishidan to o'limigacha bo'lgan ma'naviy takomillashuv jarayonini anglatadi. Qahramonning tavbasi kechikkan bo'lsa-da, muallif uni butunlay rad etmaydi, balki insoniyat uchun hamisha najot eshigi ochiqligiga, bu eshik esa aynan iqrar va vijdon amri orqali topilishiga ishora qiladi.³Shuningdek, asardagi ayol obrazi, sevgi chiziqlari ham qahramonning ruhiy olamini ochishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Sevgi bu yerda insonning eng oliy sinovi sifatida talqin etiladi. Shoirning lirik dunyoqarashi dramatik matnga ko'chganda, har bir so'z o'zining semantik salmog'ini oshiradi. Dramaturgiya qonuniyatlariga ko'ra, asar kulminatsiyasi qahramonning o'z aybini to'la anglab yetgan va bu ayb bilan yashashning imkonsizligini his qilgan lahzasiga to'g'ri keladi. Bu holat jahon adabiyotidagi klassik tragediyalar elementlari bilan uyg'unlashib ketadi. "Bir qadam yo'l" dramasi o'zining tarkibiy tuzilishi, kompozitsion yaxlitligi bilan ham o'zbek dramaturgiyasida yangicha qurilmaga ega asar sanaladi. Unda an'anaviy "tugun — rivoj — yechim" zanjiri qahramonning ichki "portlashi" atrofida aylanadi.

Inson o'z umri davomida minglab qadamlarni bosib o'tadi, ammo aynan o'sha "bir qadam" — vijdon sari tashlangan qadam uning butun hayotining qiymatini belgilab beradi. Usmon Azim o'z asarida bu qadamning naqadar og'irligini ko'rsatar ekan, tomoshabinni yuzaki yashashdan, o'zlikni unutishdan ogohlantiradi. Zero, ma'naviy o'lim jismoniy o'limdan mudhishroqdir. Shoirning ushbu xulosasi asarning o'zak g'oyasini tashkil etadi. Dramada tasvirlangan har bir epizod, har bir kichik detal qahramonning ichki fojiasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Masalan, o'tmishdagi xatolarini eslatuvchi har bir tovush yoki nigoh uning ruhiyatida chuqur iz qoldiradi. Bu esa psixologik tahlilning yuksak namunasi. O'zbek adabiyotshunosligida Usmon Azim dramaturgiyasi, xususan, uning ushbu asari "falsafiy-ruhiy drama" sifatida e'tirof etilishi bejiz emas. Undagi har bir so'z ostida bir necha qatlamli ma'no yashiringan bo'lib, u kitobxondan yuksak badiiy tafakkurni talab qiladi. Shunday qilib, Usmon Azim o'zining ushbu o'lmas asari orqali inson qalbi naqadar murakkab va sirli ekanligini, bu qalbdagi nur va zulmat kurashida faqatgina vijdon g'alaba qozonishi mumkinligini isbotlaydi. Maqolaning yakuniy xulosasi sifatida aytish mumkinki, "Bir qadam yo'l" dramasi faqat bugungi kun uchun emas, balki barcha davrlar uchun ham

² Quronov D. Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari. Toshkent: "Akademnashr", 2007. – B. 112.

³ Normatov U. Qalb oynasidagi hayot. Toshkent: "Sharq", 2007. – B. 189.

insoniylik darsi bo‘lib xizmat qiladi.⁴Insoniyat taraqqiyoti qanchalik ilgarilamasin, uning ichki olamidagi axloqiy prinsiplar, burch va sadoqat tushunchalari o‘z ahamiyatini yo‘qotmaydi va Usmon Azim kabi ijodkorlar aynan mana shu abadiy mavzularni badiiy mahorat bilan tadqiq etishda davom etadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Usmon Azim. Saylanma (Dramalar). – Toshkent: "Sharq" NMAK, 2002.
- 2.Quronov D. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: "Akademnashr", 2007.
- 3.Normatov U. Ijod sehri. – Toshkent: "Sharq" NMAK, 2007.
- 4.Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2008.
- 5.Sharafiddinov O. Ijodni anglash baxti. – Toshkent: "Sharq", 2004.

---

⁴ Karimov N. XX asr o‘zbek adabiyoti manzaralari. Toshkent: "O‘zbekiston", 2008. – B. 320.